

Юрій Щепанюк,

аспірант Львівського національного
університету

імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0102-8371>

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ АДВОКАТА У КРАЇНАХ ЄС

Стаття присвячена аналізу правового статусу адвоката в країнах Європейського Союзу та особливостям регулювання адвокатської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів. Автор розглядає роль адвокатури як ключового елемента забезпечення верховенства права, доступу до правосуддя та захисту прав людини. Значну увагу приділено принципу вільного руху професій, що дозволяє адвокатам, які отримали кваліфікацію в одній державі-члені ЄС, здійснювати професійну діяльність в інших країнах Союзу. У цьому контексті проаналізовано Директиву 98/5/ЄС та діяльність Ради адвокатур і правничих товариств Європи (ССВЕ), зокрема уніфікацію етичних стандартів.

Окрему увагу приділено порівняльному аналізу систем доступу до адвокатської професії в Німеччині, Франції та Італії. Висвітлено особливості юридичної освіти, стажування, складання кваліфікаційних іспитів, процедури включення до професійних реєстрів та системи адвокатського самоврядування. Розглянуто також гарантії незалежності адвоката, дисциплінарну відповідальність і етичні вимоги до професії в кожній із зазначених країн.

Зроблено висновок про існування спільних європейських стандартів щодо регулювання адвокатури при збереженні національних правових традицій. Стаття підкреслює важливість збалансованого підходу до гармонізації адвокатської діяльності в межах ЄС як одного з ключових чинників зміцнення єдиного правового простору та захисту прав людини в європейському регіоні.

Ключові слова: адвокатура, Європейський Союз, правовий статус адвоката, адвокатська діяльність, вільний рух професій, правова допомога, етичні стандарти, самоврядування, ССВЕ, правова система, кваліфікація адвоката, доступ до правосуддя.

Shchepaniuk Yu.

Peculiarities of Legal Regulation of the Status of an attorney in the EU Member States

This article explores the legal status and professional regulation of lawyers (advocates) within the European Union, emphasizing its relevance in the context of ongoing European integration processes and the formation of a common legal space. The profession of a lawyer plays a fundamental role in ensuring the rule of law, access to justice, and the protection of human rights in all EU member states. Despite the diversity of national legal systems, traditions, and regulatory frameworks, there is a growing need to harmonize the standards and approaches to legal practice across the EU, without undermining the sovereignty and historical uniqueness of individual legal traditions.

The aim of this study is to analyze the peculiarities of regulating the legal status of lawyers in selected EU countries – particularly Germany, France, and Italy – while highlighting the overarching principles and mechanisms of harmonization introduced at the European level. Special attention is given to the principle of the free movement of professionals, enshrined in Directive 98/5/EC, which allows lawyers qualified in one EU member state to practice in another under certain conditions. The study also examines the role of the Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) in promoting unified ethical standards, ensuring mutual recognition of qualifications, and supporting professional mobility within the Union.

The article presents a comparative overview of national approaches to legal education, professional training, access to the legal profession, and the self-governance of lawyers in Germany, France, and Italy. It identifies both shared and divergent elements in the processes of qualifying as a lawyer, such as the structure of legal education, the duration and content of mandatory traineeships, the organization of bar associations, disciplinary procedures, and ethical codes. Furthermore, the research highlights important legal safeguards for the independence of lawyers in each country, including protections against prosecution for actions performed in the course of professional duties.

As a result, the study demonstrates that while each EU country retains its own system for regulating the legal profession, there is a clear trend toward convergence in key areas, particularly regarding qualification standards, ethi-

cal obligations, and cross-border practice rights. The findings underline the importance of balancing harmonization with respect for national legal identities. The article concludes that the development of a unified yet flexible European legal profession enhances legal cooperation among member states and strengthens the protection of fundamental rights throughout the EU.

Keywords: *legal profession, lawyer status, European Union, advocacy, free movement of professionals, legal assistance, ethical standards, self-governance, CCBE, legal system, lawyer qualification, access to justice.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах євроінтеграції та формування єдиного правового простору в Європейському Союзі особливого значення набуває питання гармонізації правового статусу адвоката. Незважаючи на спільну мету забезпечення доступу до правосуддя та захисту прав людини, держави-члени ЄС зберігають значні відмінності у системах юридичної освіти, підходах до професійної підготовки, етичних стандартах та організації адвокатської діяльності. Це створює ряд проблем, пов'язаних із взаємним визнанням кваліфікацій, забезпеченням незалежності адвокатів та узгодженням процедур допуску до професії в межах Союзу. Постає необхідність дослідження особливостей регулювання статусу адвоката в різних країнах ЄС, а також визначення механізмів, які сприяють ефективній інтеграції правничої професії на європейському рівні, з урахуванням збереження національних правових традицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання специфіки, особливостей, регулювання статусу адвоката у країнах ЄС досліджували Т. Б. Вільчик, В. О. Святоцька, С. С. Бандурка, О. Д. Святоцький та інші.

Адвокатура в країнах Європейського Союзу посідає важливе місце в системі доступу до правосуддя та є гарантом реалізації права особи на кваліфіковану юридичну допомогу. У контексті євроінтеграційних процесів актуальним є дослідження того, як різні правові системи держав-членів гармонізують свої підходи до регулювання адвокатської діяльності, забезпечуючи при цьому збереження національних особливостей функціонування системи адвокатури.

Метою дослідження є аналіз особливостей регулювання правового статусу адвоката в країнах Європейського Союзу та виявлення основних механізмів гармонізації адвокатської діяльності в умовах євроінтеграції з урахуванням національних правових традицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адвокат є однією із ключових фігур у забезпеченні верховенства права, доступу до правосуддя та захисту прав людини. Водночас кожна держава-член ЄС має власну правову традицію, систему освіти, етичні стандарти та підходи до регулювання адвокатської діяльності. Саме тому формування єдиного європейського підходу до статусу адвоката – це процес, що вимагає балансу між уніфікацією та збереженням національних особливостей.

Однією з головних особливостей регулювання статусу адвоката в межах ЄС є принцип вільного руху професій. У рамках цього принципу адвокат, який здобув кваліфікацію в одній державі-члені, має право здійснювати юридичну практику в іншій країні ЄС. Цей механізм закріплений у директивах Європейського Союзу, зокрема у Директиві 98/5/ЄС, що дозволяє постійне здійснення професійної діяльності адвокатами в іншій державі-члені під професійним званням країни походження [1]. Проте для повної інтеграції в адвокатуру іншої країни адвокат має пройти певну адаптаційну процедуру – як-от складання іспиту чи проходження стажування.

Важливу координаційну роль у цьому процесі відіграє Рада адвокатів і правничих товариств Європи (CCBE), яка розробляє спільні етичні принципи, сприяє обміну досвідом між адвокатами та представляє інтереси адвокатської професії на європейському рівні. Одним з її ключових документів є Кодекс адвокатської етики CCBE, який встановлює загальні стандарти поведінки адвокатів у міжнародному або транскордонному контексті, зокрема при наданні юридичних послуг у країнах, де адвокат не здобував первинну кваліфікацію [2].

Попри спільну мету уніфікації вимог до професії адвоката, кожна держава-член ЄС встановлює свої процедури допуску до адвокатської професії. У всіх країнах передбачена необхідність здобуття вищої юридичної освіти, проходження практичної підготовки та складання професійного іспиту.

У Німеччині, наприклад, кандидат, який виявив бажання отримати відповідну кваліфікацію зобов'язаний пройти базову юридичну підготовку, яка здійснюється у формі університетського курсу, що завершується першою державною іспитною сесією (Erstes Staatsexamen). Цей іспит є обов'язковим і підтверджує теоретичні знання кандидата. Після складання першого іспиту кандидат проходить дворічну практику, що включає в себе роботу у органах правосуддя, адвокатській конторі, державних установах. Цей період служить здебільшого для набуття практичних навичок. По завершенню практики кандидат складає

другий іспит, який підтверджує готовність до самостійної юридичної діяльності. Після успішного складання іспитів і отримання відповідної кваліфікації кандидат може подати документи для вступу до місцевої адвокатської палати (Rechtsanwaltskammer). Лише після реєстрації у відповідній адвокатській палаті він отримує право офіційно здійснювати адвокатську діяльність.

Правовий статус адвокатури в сучасній Федеративній Республіці Німеччині визначений Федеральним положенням про адвокатуру 1959 року, яке діє і нині з незначними змінами. Згідно Положення адвокат в професійній діяльності є незалежним, компетентним консультантом, представником інтересів громадян ФРН, який може здійснювати свої повноваження по всій території Федеративної Республіки і його права виступати з юридичних питань в загальних судах, арбітражних, адміністративних судах і органах не можуть бути обмежені законами земель, а лише федеральним законом. Адвокатура в Німеччині функціонує на поєднанні державного контролю через земельні Міністерства юстиції та вищих земельних судів та власних органів самоврядування, в особі правління, президії і загальних зборів членів палати адвокатів [3, с. 7].

Доступ до адвокатської професії у Німеччині є чітко регламентованим і включає комплексну систему навчання, практики та контролю якості. Такий підхід забезпечує високий рівень професійної підготовки адвокатів, їхню відповідальність та етичність у роботі. Це сприяє ефективному захисту прав громадян і підтриманню авторитету правової системи в цілому.

Якщо брати до уваги Францію, то варто акцентувати увагу та погоджуватись із твердженням Святоцького О. Д. Він зазначає що професія адвоката у Франції утверджується як ліберальна та незалежна. Це визначення створює право на специфічні організаційні форми здійснення професійної діяльності, охоронюваної законом та відокремленої від держави, що є ефективним засобом забезпечення самоврядування, незалежності та захищеності. Віднині вони доповнили свою традиційну боротьбу за права та свободи людини діяльністю по захисту економічних прав та свобод [4].

Особа, яка претендує на звання адвоката, не повинна мати судимість за дії, несумісні з високою моральною відповідальністю, дисциплінарні або адміністративні проступки; займатися діяльністю, несумісною з професією адвоката [5].

Сьогодні адвокатура у Франції є самоврядною організацією із доступом до адвокатської професії. Адвокати об'єднані у баро – професійні колегії, які існують при судах. Кожне баро є незалежною організацією, що здійснює регулювання діяльності своїх членів, контролює дотримання професійної етики, розглядає дисциплінарні справи та забезпечує доступ до професії. Найбільшим є Паризький баро, який має окремий статус через кількість членів і масштаб діяльності. Очолює баро батоньє – голова, що виконує адміністративні та представницькі функції. Франція визнає лише одну категорію адвокатів – особу, яка належить до баро, має відповідну освіту, пройшла необхідну підготовку та дотримується етичного кодексу. У цьому аспекті французька модель відрізняється від, наприклад, англосаксонської системи, де існує розподіл між адвокатами (barristers) і юрисконсультами (solicitors). Таким чином, адвокат у Франції поєднує в собі як функції судового представника, так і правового радника.

Важливим напрямом роботи адвокатів Франції є надання безоплатної правової допомоги. У Парижі понад 27 тисяч громадян щороку отримують юридичні консультації безкоштовно [6, с. 157].

Окремим аспектом є також дисциплінарна відповідальність адвокатів. У разі порушення етичних норм або професійних обов'язків адвокат може бути притягнутий до відповідальності відповідним органом баро. Санкції можуть включати зауваження, тимчасове відсторонення від практики або навіть виключення з професії. Це є важливою гарантією якості правової допомоги та довіри суспільства до адвокатури.

Як зауважує В. О. Попелюшко ,зародившись, змінивши та розквітнувши в особливих історичних умовах адвокатура Франції як була, так і залишається взірцем для держав континентальної Європи та інших континентів [7, с. 13].

Також варто звернути увагу на систему адвокатури Італії. Система адвокатури Італії є важливою складовою національної правової системи та історично сформованою інституцією, яка поєднує елементи римського права, середньовічної юридичної традиції та сучасного демократичного регулювання. Адвокатура Італії, як і в багатьох європейських державах континентальної правової сім'ї, виступає самоврядною юридичною інституцією, що має глибоке історичне коріння та важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя, реалізації права на захист, а також у формуванні правосвідомості громадян.

Професія адвоката в Італії вимагає суворого дотримання критеріїв кваліфікації, етики та професійної відповідальності. Щоб набути статусу адвоката, особа повинна здобути повну юридичну освіту (як правило, п'ятирічну магістерську програму в одному з італійських університетів), пройти 18-місячне практичне стажування у визнаного адвоката, а також скласти державний кваліфікаційний іспит, який охоплює

письмову та усну частини. Після успішного складання іспиту кандидат вноситься до Реєстру адвокатів за місцем майбутньої практики та має право здійснювати юридичну діяльність на всій території Італії.

Усі особи, що набули в установленому законом порядку статус адвоката, включаються до професійного реєстру адвокатів певної колегії, яка є професійним об'єднанням адвокатів при кожному адміністративному судовому окрузі (у кожній області та провінції, де є Трибунал, тобто суд першої інстанції). Організаційно італійська адвокатура складається з 160 колегій адвокатів, наявних у кожному судовому окрузі [8, с. 40].

Важливим аспектом у даному контексті є право на представництво у найвищих судових інстанціях. Право на представництво у найвищих судових інстанціях – Касаційному суді або Державній раді – надається лише адвокатам, які мають спеціальний допуск, отриманий після щонайменше п'яти років практики та проходження додаткової атестації.

Особливої уваги заслуговує також процедура оплати праці та винагороди для адвоката, ба більше, історичне походження терміну «гонорар». Гонорарна практика римських адвокатів була законодавчо регламентована законом Цінція 204 р. до н. е. Щоправда, тоді гонорар можна було отримати лише після закінчення справи у вигляді подарунку, але це вже доводить той факт, що адвокатура ніколи не була безкоштовною [9, с. 45]. В Італії оплата праці адвоката визначається письмовою угодою між адвокатом і клієнтом, укладеною перед початком надання послуг. Розмір гонорару залежить від складності справи, виду правової допомоги та досвіду адвоката, і може бути фіксованим, погодинним або частково залежним від результату. У разі відсутності домовленості суд використовує орієнтовні ставки, затверджені Міністерством юстиції. Також у країні діє система безоплатної правової допомоги для малозабезпечених осіб.

Організаційно адвокатура Італії є децентралізованою, але підпорядковується єдиній системі самоврядування. Адвокати об'єднані у місцеві колегії адвокатів, які існують при кожному окружному суді і ведуть реєстри адвокатів. Ці колегії мають власні ради, які виконують адміністративні, дисциплінарні та етичні функції. Національний рівень представництва професії забезпечує Національна рада адвокатури (Consiglio Nazionale Forense), що має повноваження з узгодження професійних стандартів, розгляду апеляційних дисциплінарних справ, взаємодії з урядом та міжнародними юридичними інституціями, а також розробки єдиних етичних норм. Національна рада підпорядкована Міністерству юстиції, однак зберігає автономію в межах, визначених законом.

Варто звернути увагу на гарантії забезпечення неможливості притягнення адвоката до відповідальності за виконання професійної діяльності. Так, відповідно до ст. 598 КК Італії не переслідуються в кримінальному порядку викладені в письмових документах або виступах заяви і твердження, представлені адвокатами в ході розглядів справ у судах або адміністративних органах. Згідно зі ст. 103 КПК Італії обшук в офісі адвокатів дозволяється тільки в тому випадку, якщо вони самі або інші люди, які постійно працюють у відповідному офісі, обвинувачуються в злочині, або у випадках, коли необхідно відшукати матеріальні сліди або предмети злочинів, спеціально визначені в ордері. Матеріали або документи, необхідні для захисту, не підлягають вилученню, якщо вони не є предметами злочину. Обшук і вилучення можуть бути проведені за судовим рішенням, отриманим за згодою Міністерства юстиції, у присутності керівника адвокатського об'єднання [10].

Висновки. У країнах Європейського Союзу адвокатура відіграє ключову роль у забезпеченні доступу до правосуддя, дотриманні принципу верховенства права та захисті прав людини. Незважаючи на спільні цілі, кожна держава-член має власну систему підготовки адвокатів, організаційні форми адвокатського самоврядування, етичні стандарти та правові традиції. Проте в умовах євроінтеграції поступово формується спільний правовий простір, у межах якого відбувається гармонізація підходів до регулювання адвокатської діяльності. Разом з тим, для повної інтеграції у правову систему іншої країни передбачені адаптаційні процедури, що включають іспити, стажування або визнання професійної кваліфікації. Значну координаційну роль у цьому процесі відіграє Рада адвокатур і правничих товариств Європи (CCBE), яка встановлює єдині етичні стандарти та сприяє взаємодії між адвокатами різних країн. Попри загальні європейські орієнтири, кожна країна зберігає власні підходи до доступу до професії адвоката. Наприклад, у Німеччині існує чітка та багаторівнева система підготовки, яка включає дві державні іспитові сесії та обов'язкове дворічне стажування. Адвокат вважається незалежним професійним учасником правової системи, що має право здійснювати свою діяльність на всій території країни. У Франції адвокатура функціонує як самоврядна, незалежна інституція, де основна увага приділяється етичності, моральній надійності кандидата та дотриманню професійних стандартів. Водночас адвокати Франції об'єднані в баро, які мають дисциплінарну та регуляторну автономію. В Італії професія адвоката також має самоврядний статус, із чіт-

кою процедурою доступу, що включає юридичну освіту, стажування, кваліфікаційний іспит та обов'язкове внесення до Реєстру адвокатів. Особливістю італійської системи є високий рівень захисту адвокатської діяльності, включаючи законодавчі гарантії недоторканості професійних дій адвоката. Таким чином, адвокатура в країнах ЄС поєднує загальноєвропейські принципи з національними традиціями та формами організації. Вона виступає важливим елементом правової держави, а також гарантом професійної правової допомоги. Незважаючи на різноманіття моделей, всі вони об'єднані спільним прагненням до забезпечення високого рівня кваліфікації, етичності та незалежності адвокатської професії, що є запорукою довіри суспільства до правової системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 on the professional qualifications of lawyers practising in a Member State other than that in which they obtained their qualifications // Official Journal of the European Communities. 1998. L 77. P. 36–40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0005> (дата звернення: 10.08.2025).
2. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). Code of Conduct for European Lawyers. CCBE, 2006 (amended 2013). URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLGIE/DEON_Code_of_conduct/EN_DEON_Code_of_conduct.pdf (дата звернення: 11.08.2025).
3. Бандурка С. С. Адвокатура в країнах Європейського Союзу та можливості використання її досвіду в Україні. *Південний український правничий журнал*. 2024. № 1. С. 7.
4. Святоцький О. Д. Адвокатура: історія і сучасність: монографія. Київ: Інтер Юрс, 1997. 320 с.
5. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2016. 490 с.
6. Личенко І. Загальні засади організації та функціонування адвокатури зарубіжних країн. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. Т. 7. № 1. С. 153–159.
7. Попелюшко В. О. Виникнення та інституційне становлення адвокатури Франції. *Адвокат*. 2011. № 1 (124). С. 9–13.
8. Вільчик Т. Б. Системи органів адвокатського самоврядування в країнах Європейського Союзу: Італія, Німеччина, Франція. *Право та інноваційне суспільство: електронне наукове видання*. 2015. № 2. С. 38–45.
9. Теоретичні та практичні аспекти реформування інституту адвокатури: монографія / за ред. Н. З. Рогатинської, С. В. Банаха, Н. В. Берези та ін. Тернопіль: Екон. думка THEU, 2019. 294 с.
10. Legal aid in Italy / Open Society Foundations. 2015. URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/eu-legal-aid-italy-20150427.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).

References

1. European Parliament & Council of the European Union (1998). *Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 on the professional qualifications of lawyers practising in a Member State other than that in which they obtained their qualifications*. *Official Journal of the European Communities*, L 77, 36–40. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0005> [in English].
2. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) (2006). *Code of Conduct for European Lawyers* (amended 2013). Retrieved from https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLGIE/DEON_Code_of_conduct/EN_DEON_Code_of_conduct.pdf [in English].
3. Bandurka, S. S. (2024). The Bar in the EU countries and the possibilities of using their experience in Ukraine. *Pivdennyi Ukrainyskyi Pravnychy Zhurnal – Pivdennyi ukrainyskyi pravnychy zhurnal*, 1, 7 [in Ukrainian].
4. Sviatotskyi, O. D. (1997). *Advokatura: istoriia i suchasnist. Monohrafiia [The Bar: History and Modernity. Monograph]*. Kyiv: Inter Yurs [in Ukrainian].
5. Vilchik, T. B. (2016). *Advokatura yak instytut realizatsii prava na pravovu dopomohu: porivnialno-pravovyi analiz zakonodavstva krain Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy [The Bar as an Institution for the Realization of the Right to Legal Aid: Comparative Legal Analysis of EU and Ukrainian Legislation]: Dus. Cand. yuryd. Nauk*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Lychenko, I. (2020). Zahalni zasady orhanizatsii ta funktsionuvannia advokatury zarubizhnykh krain [General principles of organisation and functioning of the bar in foreign countries]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu «Lvivska Politekhnikha». Serii: Yurydychni Nauky – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*, 7(1), 153-159 [in Ukrainian].
7. Popeliushko, V. O. (2011). Vynyknennia ta instytutsiine stanovlennia advokatury Frantsii [The origin and institutional formation of the French Bar]. *Advokat – Attorney*, 1(124), 9–13 [in Ukrainian].
8. Vilchuk, T. B. (2015). Systemy orhaniv advokatskoho samovriaduvannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: Italiia, Nimechchyna, Frantsiia [Systems of Bar Self-Government Bodies in the EU: Italy, Germany, France]. *Pravo ta Innovatsiine Suspilstvo – Law and innovative society*, 2, 38–45. Retrieved from <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2015/12/Vilchuk5.pdf> [in Ukrainian].
9. Rohatynska, N. Z., Banakh, S. V., Bereza, N. V., et al. (Eds.) (2019). *Teoretychni ta praktychni aspekty reformuvannia instytutu advokatury: Monohrafiia [Theoretical and Practical Aspects of the Reform of the Bar Institute: Monograph]*. Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU [in Ukrainian].
10. Open Society Foundations. (2015). *Legal aid in Italy*. Retrieved from <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/eu-legal-aid-italy-20150427.pdf> [in English].

Стаття надійшла 27.09.2025